

Kurtuluş, Kuruluş ve Kurumsallaştırma Mücadeleleri Açısından Mustafa Kemal Atatürk ve George Washington'ın Liderlik Özelliklerinin Karşılaştırılması

Özlem Akı¹

Hüseyin Erkul²

Özet

Mustafa Kemal Atatürk ve George Washington hem ülkelerinin bağımsızlığını kazanmalarında lider, hem devlet kuruluşunda önder, hem de devlet kurulduktan sonra kurumsallaşmasında yönetici olmuşlardır.

Mustafa Kemal Atatürk, emperyalist devletlerce yakılmış Osmanlı'nın hayatta kalabilmiş damarlarından “Kurtuluş Savaşı” sonunda yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurmuş ve bu devletin kurumsallaşmasında ve modernleşmesinde çok önemli roller üstlenmiştir.

George Washington, sömürge ve çok mozaikli topluma liderlik yaparak bağımsızlık savaşını kazanmış ve daha sonra da eyaletleri bir araya getirerek, bağımsızlık bildirgesini anayasallaştırarak federal bir devlet yapısı oluşturmuş ve Amerika'nın gelişmesinde önemli roller oynamıştır.

Ülkelerinin kurtuluşunda, kuruluşunda ve kurumsallaşmasında benzer mücadelelere liderlik yapmış hem Mustafa Kemal Atatürk hem de George Washington'ın liderlik özelliklerini araştırmak, liderlik ve yöneticilik özelliklerini ortaya koymak bugün ve gelecek için önemli çıkarımlar sağlayacaktır.

Araştırmaya “Liderlik doğuştan gelen bir yetenek midir yoksa eğitimle kazandırılan bir beceri midir?” sorusuyla başlanmıştır. Özellikle de üst

1 Dr., Milli Eğitim Bakanlığı Çanakkale Turgut Reis Ortaokulu, ozlemaki74@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3528-861X>

2 Prof. Dr. Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Ticaret Hukuku Anabilim Dalı, huseyin.erkul@giresun.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8856-696X>

kademe yöneticilerin belirlenmesinde ve eğitiminde kullanılacak kriterler ile ölçekler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırma “nitel” bir araştırma olup “Betimsel Araştırma” ve “Doküman İncelemesi” yöntemleri birlikte kullanılmıştır.

1. GİRİŞ

“Devletler tarihinin inşasındaki en önemli rol, topluma mı aittir yoksa o toplum içinden çıkan bir lidere mi?” tartışmaları bilim insanları tarafından sıkça sorulan sorulardan biri olmuştur. Bilim insanlarının fikirleri, tartışma düzeyinde ikiye ayrılmış olsa da tarih insanların yazdığı bir eserdir. Aklını kullanabilen, stratejik düşünebilen, ileriye görebilen ve liderlik özelliklerine sahip olabilen kişiler toplumları biçimlendirip ve bilinçlendirip doğru yolda ilerlemelerini sağlarlar. Bilinçlenen toplumlar ise zamanla tarihsel olarak zengin ve gelişmiş topluluklar haline dönüşmüşlerdir.

Ertan’a göre; *“Bilim ve fikir kahramanlarına sahip olan toplumlar şuurlanır; siyaset kahramanlarına sahip olan toplumlar dünya milletleri arasında şahsiyet kazanır; askeri kahramanlara sahip olan toplumlar varlık ve şahsiyetlerini korumada başarılı olurlar”* (Sarıнай ve Türkiye Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2003). Türkiye Cumhuriyeti ve Amerika Birleşik Devletleri tüm bu özellikleri üzerinde taşıyan Atatürk ve Washington gibi iki önemli lidere sahip olmuş şanslı devletlerdendir, çünkü bu liderler hem ülkelerinin bağımsızlıklarını kazandırmada hem devlet kuruluşunda, hem sonrasında devletlerinin kurumsallaşmalarında, hem de ülkelerinin varlık ve şahsiyetlerini korumada başarılı olmuşlardır.

Araştırmanın konusu; Araştırmanın çıkış noktasını *“Liderlik doğuştan gelen bir yetenek midir yoksa eğitimle kazandırılan bir beceri midir?”* sorusu oluşturmuştur. Araştırma konusu kapsamında Atatürk’ün ve Washington’ın liderlikleri ve yöneticilikleri açısından doğuştan yetenekli mi yoksa iyi birer eğitimle yetiştirilerek mi ülkelerinin bağımsızlıklarını kazandıkları irdelenmiştir. Verilen cevaplar kapsamında elde edilen bulgular ve çözüm önerileri, gündün güne karmaşık hale gelen günümüz liderlik ve yönetim dünyası için çok önemlidir. Araştırmada sunulan tartışma, günümüz liderlerinin ve yöneticilerinin yönetim işlerini daha başarılı ve etkin bir şekilde yapmaları için üzerinde düşünmeleri ve uygulamaları gereken hususları kapsamaktadır. Araştırmanın konusunu devletlerinin kurtuluş, kuruluş ve kurumsallaşmaları açısından Atatürk ve Washington’ın liderlik ve yöneticilik özellikleri oluşturmaktadır. Konu kapsamında bir taraftan Atatürk ve Washington’ın liderlik ve yöneticilik özelliklerini konu alan eserler incelenmiş, diğer taraftan da Türkiye Cumhuriyeti’nin ve Amerika

Birleşik Devletleri'nin kuruluş, kurtuluş ve kurumsallaşma yöntemlerini tarihsel açıdan irdelemiş ve konuyla ilgili bilimsel eserler taranmıştır.

Araştırmanın önemi; “Kurtuluş, Kuruluş ve Kurumsallaştırma Mücadeleleri Açısından Mustafa Kemal Atatürk ve George Washington’ın Liderlik Özelliklerinin Karşılaştırılması” adlı araştırma, hem bugünün hem de gelecekteki liderleri ve kamu yöneticilerinin örnek almaları ve bilgi sahibi olmaları açısından oldukça önemlidir, çünkü her iki lider de ülkelerinin bağımsızlıklarında üstün başarı sağlamış, devletlerinin kuruluşlarında iyi birer yönetici olmuş ve devletlerinin kuruluşlarından sonra da devletlerinin kurumsallaşmalarında üstün başarı sağlamışlardır. Dolayısıyla aklını ve kararlarını liderlik ve yönetsel özellikleri ile doğru orantıda kullanabilen Atatürk ve Washington, kişisel, davranışsal ve yönetsel özellikleri açısından günümüz ve gelecek üst kademe kamu yöneticileri açısından bilinmesi ve örnek alınması gereken liderlik ve yöneticilik niteliklere sahiptir.

Araştırmanın denencesi; Yönetim alanındaki rekabetin hızla arttığı dünyada kamu yöneticilerinin belirlenmesinde öncelikle yetenekli olanlarının belirlenmemesi, üst kademe lider ve kamu yöneticisi yetiştiren kurumların olmayışı, kamu yöneticisi atamalarında liderlik ve yöneticilik eğitimi alma kriterlerinin bulunmayışı, üst kademe kamu yöneticilerinin de yetiştirilme taleplerinin olmayışı gibi nedenlere bağlı olarak, ülkelerin çoğunda lider ve yönetici yetiştirme politikaları istenilen düzeyde değildir.

Yönetim çeşitli faaliyetlerin doğru bir şekilde yönlendirilmesini gerektiren iş ve işlevlerdir. Bu faaliyetlerde ‘planlama, örgütleme, yöneltme, eşgüdümleme ve denetim’ (PÖYED) süreçleri uygulanır. Tüm bu PÖYED sayesinde, örgütsel kaynaklar kurumların amaç ve hedefleri doğrultusunda etkili bir planlama ile yönetilir. Yönetim, farklı amaçlara yönelik örgütsel çabanın yönetilmesidir (Can, 2001). Yönetimi yani bir yapıdaki belirli faaliyetleri amaçlarına ulaştırabilmek için, başka bir ifadeyle o yapıya can verebilmek ve onu canlandırabilmek için nitelikli yöneticilere ihtiyaç duyulmaktadır. Yönetici kendisine teslim edilen işleri veya sorumlulukları, verilen kaynaklar ve bütçe kapsamında, sahip olduğu görev ve yetkiler çerçevesinde istenilen zamanda çözüme kavuşturan kişidir (Baykal, 1999). Bu anlamda yönetici, kurumsal görevlerini yerine getirebilmek için insan ve madde kaynaklarını eşgüdümlemeler ve kurumun amaç ve hedeflerini aklını kullanarak çözüme kavuşturan bir idarecidir. Yönetim; kamu kurum ve kuruluşları ile işletmelerin kamusal amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için madde ve insan kaynaklarının Planlanması, Örgütlenmesi, Yöneltmesi, Eşgüdümlenmesi ve Denetlenmesi (PÖYED) sürecidir (Erkul, 2012).

Yöneticinin başarılı bir yol gösterici, stratejik olarak süreç ve sonuç odaklı, kişisel, yönetsel ve davranışsal açılardan da nitelikli olabilmesi gerekir. Tüm bu özellikleri üzerinde taşıyan başarılı yöneticiler gerçekten doğuştan yetenekli kişiler midir yoksa tüm bu özellikleri eğitimleri sayesinde mi kazanmışlardır? Yönetici; kurumsal görevlerini bilgi ve deneyimini kullanarak yerine getiren, insan ve madde kaynaklarını eşgüdümleyen karar veren ve sorunları aklını kullanarak çözen kişidir (Erkul, 2012).

Bilimsel çalışmaların bazıları, yöneticilerin doğuştan yetenekli olamayacağını başka bir ifadeyle doğuştan lider doğulamayacağını, ancak liderliğe uygun doğuştan kişilik özelliklerinin olabileceğini ifade etmektedirler. Bazı bilim insanları, yöneticilerin ebeveynlerden gelen nitelikli genetik kodlarla doğmanın avantajlı bir durum olabileceğini, bu avantajlı durumun da çevresel faktörlerle ve eğitim ile daha da geliştirilebileceğini ifade etmişlerdir (Çetin ve Beceren, 2007).

Araştırmanın amacı; Atatürk ve Washington'ın liderlik ve yöneticilik özelliklerini araştırarak ve ortaya koyarak günümüz ve gelecek yöneticileri için çıkarımlar sağlamaktır.

Araştırmanın yöntemi; Araştırma “nitel” bir araştırma olup “Doküman İncelemesi” ve “Betimsel Araştırma” yöntemleri birlikte kullanılmıştır.

Ülkelerinin bağımsızlığını kazanmalarında **lider**, devlet kuruluşunda **önder** ve devlet kurulduktan sonra kurumsallaşmasında yöneticilik görevini üstlenen Mustafa Kemal Atatürk ve George Washington farklı zaman dilimi ve coğrafyalarda liderlik ve yöneticilik özelliklerini ortaya koymuşlardır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün liderlik özellikleriyle ilgili veriler görüşme (mülakat) tekniğiyle toplanmış; Maxqda programına işlenmiş, kodlar kategorileştirilerek analiz edilmiş ve “Betimsel Yöntem” ile durum tespiti yapılarak yorumlanmıştır.

George Washington'ın liderlik özellikleriyle ilgili olarak “Doküman İncelemesi” yöntemi uygulanmış ve ilgili literatür taranarak George Washington'ın liderlik özellikleri çeşitli belgeler incelenerek ortaya konulmuş ve yorumlanmıştır.

2. KAVRAMLARIN TANIMI

Araştırmanın bu bölümünde liderlik ve liderlik özellikleri kavramları açıklanmıştır.

2.1. Liderlik

Lider ve yönetici kavramları, sosyal bilimlerde üzerinde sıklıkla konuşulan ve zaman zaman birbirine karıştırılan kavramlardandır. Yönetici, yönetim işlerini yerine getiren kişidir. Gücünü yasal yetkilerden alır. Yönetici, kendisinden daha üst makama bağlı görev yapıyorsa, o makama karşı çalıştığı kurumun iş ve işleyişinde, işlerin planlanmasında, koordinasyonunda, denetlemesinde bir üst makama karşı sorumlu olur. Yönetim, geleceği gören en önemli karar alma mekanizmasıdır. Yönetici, üretimden insan kaynaklarına kadar tüm fonksiyonlarda planlama, örgütleme, yürütme, koordinasyon ve denetim faaliyetlerini yürütür ve bilgiye dayalı bir süreci takip eder. Yönetici, kâr ve riski başkalarına ait olmak üzere üretim faktörlerini tedarik ederek, mal ve hizmet üretimi için bunları yöneten kişidir (Kıngır ve Şahin, 2005:400). Yöneticinin en büyük hedefi, elde ettiği kaynakları etkin ve verimli bir şekilde kullanarak, kurumunu amaçlarına ulaştırmaktır. Yöneticiler üretimden insan kaynaklarına kadar tüm alanlarda planlama, örgütleme, yürütme, koordinasyon ve denetim faaliyetlerini yürütürler.

Yönetici “*işleri doğru yapan*”, lider ise “*doğru işleri yapan*”dır. Lider, yaratıcı, yenilikçi ve değişim merkezli yönetim anlayışını benimseyen, ahlaki kuralları temel almış bir öncüdür. Liderler, belirlenen hedeflere ulaşmada birey ve grup davranışlarını etkileyen kişilerdir. Baskın kişilik özelliklerine sahip olan liderler, sorumluluk almaya isteklidirler. Fikirlerini daima açıklayarak savunur ve insanları inandırır ve ikna ederler. Liderlerin en büyük hedefi, insanlar arasında sinerji oluşturarak, kendilerini takip ettirmek ve ortak hedefler doğrultusunda insanları yöneltmektir. Liderler sadece bir özellikte iyidirler denilemez. Liderlik kişinin bütün özelliklerinin toplamında iyi olmaktır ve karizmatik yapısıyla tüm bu özelliklerini kendine özgü bir aurada bütünleştirebilmektir (Baykal, 2019;23).

Michigan Üniversitesi’nde yapılan bir araştırmaya göre lider davranışları arasında güven, bilgi, hakimiyet ve değişime adaptasyon gibi kavramlar sıralanmıştır (Tekin, 2010; 11). Liderler, yüksek oranda enerji ve sinerji sahibidirler ve bu sinerjiyle başkalarını nasıl harekete geçirebileceğini davranışsal olarak iyi bilirler. İnsanlar liderlerine her koşulda güven duyar, çünkü liderler özü sözü bir, güven verici bir kişilik özelliğine sahiptirler. Yönetim işlerinde iş hakimiyeti açısından bilgi ve beceri sahibidirler. Karşılıklarına çıkan sorunları absorbe edebilir ve bilinmeyen yönleri önceden görebilirler. İleri görüşlü kişilerdir. Liderler davranışsal olarak cesurdur, karşılıklarına çıkan sorunlardan korkmazlar ve sorunlardan gerekli derslerini çıkartır gerekli tedbirleri alarak ve çözüm seçeneklerini belirleyerek ilerlerler. İlham verici yaklaşımları vardır. Liderler yaptıkları işlere yüksek oranda

inanırlar, bu nedenle de çevrelerinde yol göstericiler olarak kabul edilirler. Hem liderlik hem yöneticilik özelliklerini kişiliklerinde bütünleştirenler ise “doğru işleri doğru yapar” niteliktedirler.

2.2. Liderlik Özellikleri

Liderlerin temel özellikleri arasında en önemlisi “değişim mühendisi” olmalarıdır. Değişim mühendisliği son yıllarda sıkça kullanılan kavramlardanır. Değişim mühendisliği, herhangi bir yönetimde yapı, sistem, süreç ve uygulanan politikalarda hızlı ve doğru kararlar alarak, sıra dışı tasarım ve değişikliklere imza atarak, kurumun veya yönetilen grubun daha yüksek bir performansa ulaşmasını ve bir atılımı gerçekleştirmesini amaçlayan yeni bir yönetim tekniğidir (Aktan, 2011). Asıl amaç, kurumun veya yönetilen grubun performansını yükseltmek ve daha sonra bu performansın sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Lider için organizasyonel performansta çarpıcı gelişmeler, yenilikler ve iyileşmeler önemli olduğundan, her bir lider birer değişim mühendisi olmalıdırlar.

Liderler, misyon ve vizyon oluşturan kişilerdir. Başarılı bir yönetim için kurum adına doğru misyonun ve vizyonun oluşturulabilmesi gerekir. Günümüzde stratejik yönetim açısından, küreselleşen (globalleşen), dijitalleşen, değişen süreçte takım liderlerinin özellikle ezici rekabetle baş edebilmesi, sürekli kendilerini yenileyebilmesi ve doğru karar verilen misyon ve vizyon ile olur. Kurum veya kuruluşun vizyonu, en geniş, en genel ve en kapsamlı amaçlardan oluşur (Ramazanoğlu ve Bahçeci, 2006). Dolayısıyla kurum veya kuruluşun gelecekteki resmi baştan yanlış çizilirse, kurum zamanla yok olmaya mahkûm olur. Misyon da vizyon kadar önemlidir. Özellikle misyon, kurum ve kuruluşların en önemli varoluş sebebidir. Misyon, takım çalışanlarına yol gösteren, yaptıkları işlere anlam kazandıran ve diğer paydaşlarından ayırt edici olan uzun soluklu görev ve amaçlardır. Bu nedenle liderin geleceği önceden görmesi, vizyoner olması, amaçları doğru belirlemesi, yol gösterici olması ve genel anlamda analitik ve stratejik düşünebilmesi gereklidir.

Lider ve yöneticiler, doğru bilgiye ulaşabilen, bilgidan bilgi üreterek, bilgiyi yönetebilen kişilerdir. Doğru bilgiye ulaşmak için, doğru bir araştırma yöntemi kullanılması gerekir. Liderlerin ve yöneticilerin doğru bilgiye ulaşabilmesi ancak bilimsel araştırma yöntem ve teknikleri ile mümkün olabilir. Başarılı bir araştırma, öncelikle sorunsalın belirlenmesi, belirlenen sorunsal kapsamında bilimsel araştırma yöntemlerinin uygulanması ve verilerin doğru tekniklerle toplanması gerekir. Liderler, bilimsel yöntem ve tekniklerle topladığı bilgileri düzenlemek, analize ve senteze tabi tutmak,

bilgiden bilgi üreterek yorumlamak, değerlendirmek ve anlamlı bilgiler bütünü haline getirerek, bilgiyi yönetebilme kabiliyetine sahip olmalıdırlar (Usta, 2012). Özellikle bilgi toplumunun varlığından bahsedilen günümüz dünyasında lider, aklını kullanabilen, bilgi temelli analizler yapabilen, sentez ve değerlendirme yeteneği yüksek, bilimsel düşünebilen bir yapıda olmalıdır (Erdemir ve Koç, 2009).

Liderler, iletişim yeteneği ve ikna kabiliyeti yüksek kişilerdir. Liderlerin davranışsal, yönetsel ve kişisel özellikleri kapsamında sergiledikleri olumlu tutumlar, yönetim sürecinin etkililiğini ve başarılı bir şekilde yönetilmesini sağlar. Özellikle kişisel özellikleri açısından iletişim yeteneği ve ikna kabiliyetli liderler, kitleleri ikna ederek kolaylıkla arkalarından sürüklerler. İnsanlar, ikna kabiliyeti yüksek liderine güven duyar. İletişim yeteneği ve ikna kabiliyeti yüksek liderler, insanları amaç ve hedefleri doğrultusunda kolaylıkla toplar, insani ilişkilerde başarılı olur, çalışanlarını örgüte ve işlere bağlar ve insanların çalışma motivasyonunu yükseltir. Beşeri ilişkilerde becerikli liderler, empati kurabilir ve çalışanlarına karşı olumlu tutumlar sergiler. Dolayısıyla liderin etkili iletişimi, yönetimde de başarıyı arttırır (Duman, 2020).

Liderler, güvenilir kişilerdir. Kişilik özellikleri ile iş performansı arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmalar, dünyada özellikle endüstri ve örgüt psikolojisi alanında oldukça sıklıkla çalışılmıştır. Kişilik, kavram anlamı açısından bir insanın duyuş, düşünüş ve davranış biçimlerini etkileyen etmenlerin kendine has örüntüsüdür (Yelboğa, 2006). Kişilik yapısı güvenilir olan liderlere saygı ve sevgi duyulur. Bu tip güvenilir liderler kalıcıdır, çünkü bu tip liderler etrafındaki insanlara iyi ya da kötü daima doğruyu söylemekten çekinmezler. Sözleri genel kabul görür, yalandan uzak, dürüst ve açık sözlü yapıya sahiptirler. Örneğin Atatürk'ün *“Şimdiye kadar olduğu gibi huzurunuzda yapılacak açıklamalarımız açık ve kesin olacaktır, çünkü onlar yarın size hesabının verilmesi muhakkak olan yapılacak olumlu işlerin, ifadesidir”* sözleri ile halkına karşı sözlerinde ve yaptıklarında ne kadar tutarlı ve güvenilir bir kişilik yapısına sahip olduğunun kanıtı niteliğindedir (Baykal, 2019; 113).

Liderler, değişim tutkusu olan uygulayıcı kişilerdir. Değişim, dönüşümün vazgeçilmez bir parçasıdır. Değişime tutkulu liderlerin, Machiavelli'nin “Prens” adlı kitabında anlatıldığı gibi, *“Zor bir iş olsa da lider ya da yöneticilerin yenilikleri insanlara tanıtmaya gibi bir görevi”* vardır (Machiavelli, 1997: 34-37). Değişim tutkusu olan liderler, bu yüzden sürekli öğrenirler, öğretirler ve çoğunlukla öngörülerıyla karar verirler. Atatürk'ün de dediği gibi, *“Tarihi yapan akıl, mantık, muhakeme değil, belki bunlardan ziyade hislerdir”* (Karal, 1969;50). Değişimleri yakından takip ederler. Pratik zekaya sahiptirler. Hızlı ve doğru kararlar alırlar. Değişimin bir parçası olmaktan büyük mutluluk

duyarlar. Rutin işlerle zaman harcamazlar, vizyonun geliştirilmesi ve geliştirilen vizyonun uygulanması için üstün çaba sarf ederler (Kavrakoglu, 1998: 65). Aklını ve yetkisini kullanarak değişime imza atan liderler, daima halkı veya çalışanları tarafından takdirle karşılanır. Değişime tutkulu liderler, başarısızlıktan asla korkmazlar ve çoğunlukla riskleri cesurca göze alırlar.

Liderler, yaratıcı kişilerdir. Liderler etkiler, yönlendirir, amaç ve hedefler doğrultusunda yol gösterirler. Yaratıcı fikirlere sahip liderler ise, yaratıcı sorun çözme yeteneğine sahip kişilerdir (Puccio vd., 2007: 13). Sorunları önceden sezgisel olarak fark eder, yaratıcı fikirleriyle de kolaylıkla çözüme kavuştururlar. Geçmişten dersler çıkartarak, bugünün güncel olgularını, geleceğin tehdit ve fırsatlarını bütünsel bir yaklaşım ile analiz yapar, değerlendirir, yorumlar, esnek bir uyumla dinginleşmiş bir irade ile hareket ederler. “IBM 2010 Küresel CEO Araştırması” kapsamında elde edilen verilere göre, yaratıcı liderler, yönetsel karışıklığın giderilmesinde önemli rol oynarlar. Araştırma sonuçlarının en çarpıcı noktası ise, günümüzün değişen belirsiz yönetim sürecinde, yaratıcı liderlik, yönetim disiplini, bütünlük ve vizyondan daha önemlidir (Uslu, 2011).

Liderler, hırslı ve başarıya güdümlü kişilerdir. Liderlerin en büyük kişisel özellikleri hırslı, kararlı, tutarlı ve başarı odaklı olmalarıdır. Schwyhart ve Smith (1972)'e göre hırs, iş sorumluluklarını kabullenme istekliliğidir (Çetin ve Kıral, 2023). Değişim sürecine uyum sağlayabilme doğrultusunda, önden esen rüzgârı arkasına alabilen ve bunu sürdürülebilir üstünlüğe dönüştürebilen özgüveni yüksek liderler, amaca yönelik durmadan ilerlerler. Hırslı liderler geri adım atmaya sevmeyizler. En büyük hedefleri, kayıtsız şartsız başarılı olmaktır. Hogan ve Hogan, hırslı insanların hedef odaklı olduklarını ve amaçlarına ulaşmak için fazlasıyla enerjiye sahip olduklarını ifade eder (Hogan ve Hogan, 2009). Diğer taraftan birçok bilim insanı hırslı liderleri açıklarken, hırsın aslında liderin kendisine ait güven eksikliğinden kaynaklandığını, liderin aşağılık hissini varoluşundan meydana geldiğini veya liderin duygu durum bozukluklarından dolayı oluştuğunu ifade ederler (Linck, 2019). Kendisini kontrol edebilen hırslı yöneticiler hedefe yönelik planlı ve programlı hareket ettiklerinden, başarı onlar için kaçınılmazdır.

Liderler doğru işler yapan, yöneticiler ise işleri doğru yapan kişilerdir. Yöneticilik ile liderlik arasındaki en belirgin fark budur. Liderler daima doğru zamanda, doğru yerde, doğru işi yapan kişilerdir.

Doğru işlerin yapılışını ise duygusal zekâları sayesinde tespit ederler. Duygusal zekanın ortaya çıkmasının sebebi, insanın mantığının azalması değil, insan kalbinin daha fazla çalışmasıdır (Cooper ve Sawaf, 2003; xi). Lideri harekete geçiren, düşüncelerine ruh katan ve yaşanılanlara dönüştüren

kavram duygusal zekadır. Liderler gelişmiş duygusal zekâları sayesinde etkili bir muhakeme kurabilme becerisine sahiptirler. Muhakeme yetenekleri sayesinde de olguları kıyaslayarak en iyi şekilde değerlendirebilirler.

Yapılan alınyazın taramaları kapsamında liderlik özellikleri; ülkelerin kurtuluş, kuruluş ve kurumsallaşma aşamalarındaki liderlik özellikleri sınıflandırılarak Tablo 1’de verilmiştir;

Tablo 1. Kurtuluş, kuruluş ve kurumsallaşmada liderlik özellikleri

Kurtuluş Liderlik Özellikleri	Cesur olmak
	Kararlı olmak
	Stratejik düşünebilmek
	Görev bilinçli ve göreve hazır olmak
	Özverili olmak
	Planlı olmak
	İkna edici olmak
Kuruluş Liderlik Özellikleri	Amaçlı olmak
	İlkeli olmak
	Araştırmacı olmak
	Takım çalışmasına yatkın olmak
	Örgütleyici olmak
	Denetimci olmak
	Yönetici olmak
Kurumsallaşma Liderlik Özellikleri	Özverili olmak
	Eğitim ve çevre bilinçli olmak
	Analitik ve bilimsel düşünebilen olmak
	Öngörülü, sezgisel bakış açısına sahip olmak
	Dönüşümcü olmak
	Girişimci olmak
	Vizyoner olmak

3. MUSTAFA KEMAL ATATÜRK’ÜN LİDERLİK ÖZELLİKLERİ İLE İLGİLİ ARAŞTIRMANIN BULGULARI

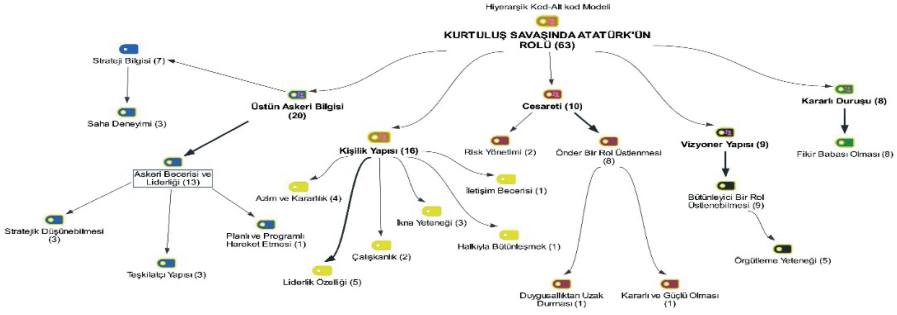
Mustafa Kemal Atatürk’ün liderlik özellikleri ile ilgili araştırmanın bulguları aşağıdaki gibidir.

3.1. Kurtuluş Savaşı’nda Atatürk

Çanakkale’deki merkezi yönetimin taşra kuruluşlarının başındaki 16 üst kademe kamu yöneticisi ve akademisyenlere “*Kurtuluş Savaşı’nda Atatürk’ün sizce rolü ne olmuştur?*” sorusu sorulmuştur (Şekil 1). Atatürk Osmanlı İmparatorluğu’nun hayatta kalabilen damarlarından modern Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni kurmuş, Türk Milletinin özgürlüğünü ve

bağımsızlığını koruma altına almıştır. Çanakkale'deki merkezi yönetimin taşra kuruluşlarının başındaki 16 üst kademe kamu yöneticisi ve akademisyenlere göre, mülakatlar esnasında Kurtuluş Savaşı'nda Atatürk'ün rolü beş ana konu başlığında irdelenmiştir; Atatürk'ün üstün askeri bilgisi hususu 20 kez, kişilik yapısı 16 kez, cesareti 10 kez, vizyoner yapısı 9 kez, kararlı duruşu ise 8 kez ifade edilerek açıklanmıştır. Atatürk askeri beceriler açısından üstün bir liderdir ve katılımcılar da Atatürk'ün askeri anlamda *stratejik düşünebilen*, *teşkilatçı* yapısını ve *planlı programlı* hareket ettiğini ve bu nedenle Kurtuluş Savaşı'nda başarılı olduğunu vurgulamışlardır. Kişilik özelliği açısından lider ve önder bir rol üstlenen Atatürk, vatan ve millet için yürüttüğü savaşları esnasında en ön cephede cesurca hareket ettiğini ifade etmişlerdir. Modern Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş, kurtuluş ve kurumsallaşma süreçlerinde Atatürk'ün kararlı duruşu ve tüm reformların fikir babası olduğu açıkça dile getirilmiştir. Katılımcılardan bir üst kademe kamu yöneticisine göre: “Çanakkale Savaşları'nda, Trablusgarp'ta ve Suriye'de askeri deneyimler kazanan Atatürk, askeri dehaseyle ve stratejik yönetim anlayışı ile, Türk Milletinin cesareti ve inancıyla zoru başarmış, yıkılmış Osmanlı Devleti'nin damarlarından Türkiye Cumhuriyeti Devleti filizini yetiştirmiştir” demiştir.

Kurtuluş Savaşı'nda Atatürk'ün Rolü

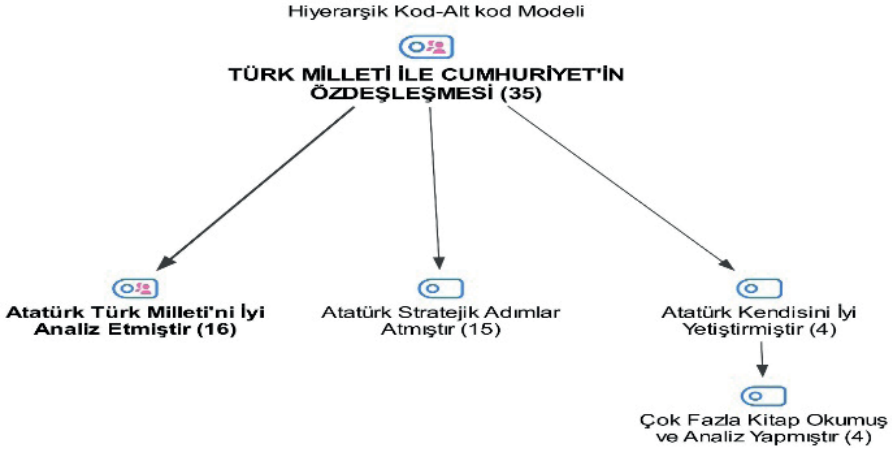

Şekil 1. Kurtuluş Savaşı'nda Atatürk'ün Rolü

3.2. Türk Milleti ile Cumhuriyet'in Özdeşleşmesi

Çanakkale'deki merkezi yönetimin taşra kuruluşlarının başındaki 16 üst kademe kamu yöneticisi ve akademisyenlere “Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşunda Atatürk; “Türk Milleti” ile “Cumhuriyet” rejimini özdeşleştirilmesi konusunda neler söyleyebilirsiniz?” sorusu sorulmuştur (Şekil 2). 16 katılımcının 16'sı da “Atatürk Türk Milleti'ni iyi analiz etmiştir” demiştir. Aynı katılımcılar 15 kez de “Atatürk *stratejik adımlar* atmıştır” demiştir.

Stratejik adımlar arasında katılımcılar; Atatürk'ün TBMM'ni açması, temel ideolojileri oluşturması, Saltanat'ı sonlandırması, Ulus-Devlet anlayışını benimsemesi, din ve devlet işlerini birbirinden ayırması, eşitlik anlayışına önem vermesi, “*Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir*” önsözü gibi yorumlarla desteklemişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşunda Atatürk; “Türk Milleti” ile “Cumhuriyet” rejimini özdeşleştirmesi konusunda, kendisini kitapları not alarak okuyarak, iyi eğitim alarak, yetiştirerek ve başarılı *analiz*ler yaparak geliştirdiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan bir üst kademe kamu yöneticisi: “*Atatürk, Rousseau'nun kitaplarını not alarak okumuş, Fransız İhtilali ve Bolşevik Devrimini analiz etmiş; Türk Milleti'nin özgürlüğüne düşkünlüğünü ve bir lider etrafında birleşebilme özelliğini tespit etmiş ve Türk insanının karakterine en uygun yönetim şeklinin “Cumhuriyet” olduğunu anlamıştır*” diyerek cevap vermiştir.

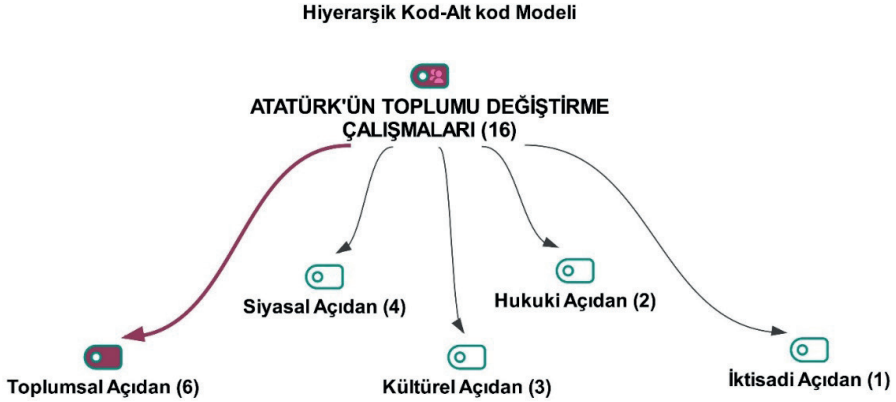

Şekil 2. Türk Milleti İle Cumhuriyet'in Özdeşleşmesi

3.3. Atatürk'ün Toplumu Değiştirme Çalışmaları

Çanakkale'deki merkezi yönetimin taşra kuruluşlarının başındaki 16 üst kademe kamu yöneticisi ve akademisyenlere “*Atatürk toplumu değiştirme konusunda hangi çalışmaları yapmıştır?*” sorusu sorulmuştur (Şekil 3). Katılımcılar tarafından soru dört ana konu başlığı altında irdelenmiştir; toplumsal açıdan (6 katılımcı) yürütülen çalışmalar, siyasal açıdan (4 katılımcı) yürütülen çalışmalar, kültürel açıdan (3 katılımcı) yürütülen çalışmalar, hukuki açıdan (2 katılımcı) yürütülen çalışmalar, iktisadi açıdan (1 katılımcı) yürütülen çalışmalar. Konuyla ilgili yorumlar Şekil 3'deki şekilde özetlenmiştir. Çanakkale'deki merkezi yönetimin taşra kuruluşlarının

başındaki 16 üst kademe kamu yöneticisi, Atatürk'ün toplumu değiştirme esnasında akıl, bilim ve fen ışığında reformlar yaptığını, toplum için eğitime büyük önem verdiğini, topluma kulak vererek toplumun yapısına ve ihtiyaçlarına uygun reformlar yaptığını, kültürel, sosyal, toplumsal ve özellikle ekonomik kalkınmaya büyük önem verdiğini, hukukun üstünlüğünden ise ayrılmadığını ve tüm bunları teker teker hayata geçirirken toplumu cehalet, ezilmişlik ve yoksulluk yığından modern Türkiye Cumhuriyeti Devleti yurttaşlığı seviyesine çıkardığını ifade etmişlerdir.

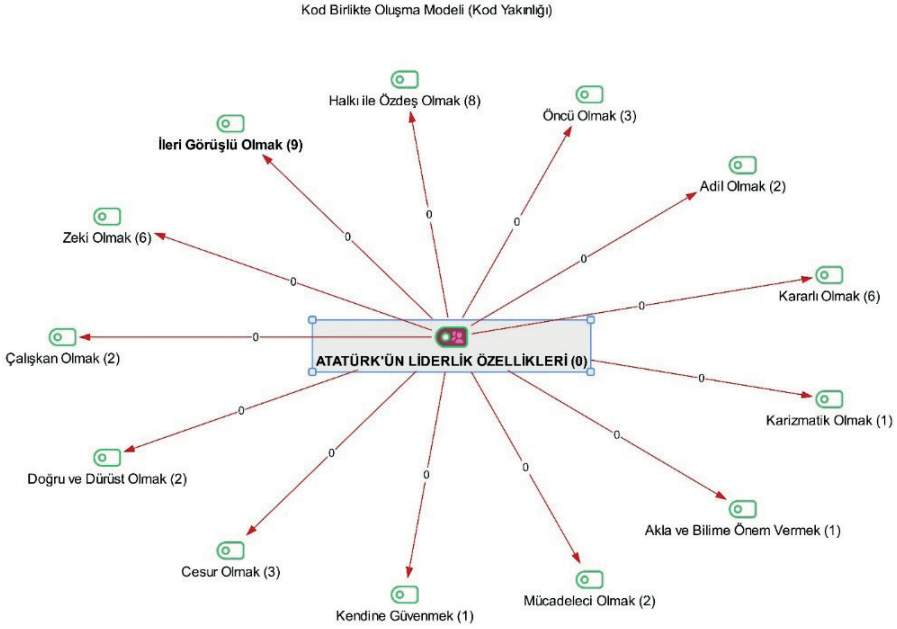
Şekil 3. Atatürk'ün toplumu değiştirme çalışmaları

3.4. Atatürk'ün Liderlik Özellikleri

Çanakkale'deki merkezi yönetimin taşra kuruluşlarının başındaki 16 üst kademe kamu yöneticisi ve akademisyenlere "Atatürk'ün liderlik özelliklerinden birkaçını söyleyebilir misiniz?" sorusu sorulmuştur (Şekil 4). Katılımcılar çoğunlukla Atatürk'ün liderlik özelliklerini saymakla bitmez şekilde sözlerine başlarken, Atatürk'ün ileri görüşlülüğü 9 kez ifade edilmiş, Atatürk'ün halkı ile özdeşliği 8, zeki olması ve kararlı olması 6'şar kez tekrarlanarak dile getirilmiştir. Atatürk dünyadaki hem liderlik hem de yöneticilik özelliklerini üzerinde taşıyan nadir isimlerden biridir. Onun kişilik özelliklerine, askeri stratejik yönetimine, davranışsal ve yönetsel kararlarına sadece Türkler değil diğer milletler de hayranlık duymaktadır. Çanakkale'deki merkezi yönetimin taşra kuruluşlarının başındaki 16 üst kademe kamu yöneticisi ve akademisyenlere göre Atatürk'ün liderlik özelliklerinde en dikkat çeken, onun ileri görüşlü bir lider olmasıdır. Halkı ile aynı dili konuşan ve halkı ile özdeş bir lider, aynı zamanda zeki ve karardır. Farklı katılımcıların kendi ifadelerine göre Atatürk;

- *Milletine yalan söylememiş, verdiği sözleri tutmuştur.*
- *Türk insanı ve Türkiye ile özdeşleşmiştir.*
- *Cesaretlidir ve bağımsızlık için bütün riskleri göze almıştır.*
- *Kurtuluş Savaşı'nda "Tekalifi Milliye" emriyle yerel kaynakları harekete geçirmiştir.*
- *"Karma Ekonomik Model" ile ekonomiye yön vermiştir.*
- *Ülkeyi "Muassır medeniyetler seviyesine çıkarma" hedefi olmuştur.*
- *"İstikbal Göklerdedir" diyerek "Gök Vatan" bakış açısına önem vermiştir.*
- *Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda ve Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasında belirleyici olmuştur.*
- *Vizyonerliği sayesinde hem ulusal bağımsızlık mücadelesini yönetmiş hem de modern Türkiye'nin temellerini atacak reformları öngörmüştür.*
- *Kriz yönetimi konusundaki yeteneği, zorlu koşullarda soğukkanlı ve stratejik kararlar almasını sağlamış, halkın güvenini kazanmasına yardımcı olmuştur.*
- *İleri görüşlülüğüyle yalnızca dönemin sorunlarını çözmekle kalmamış, gelecekteki ihtiyaçlara yönelik yapısal dönüşümleri gerçekleştirmiştir.*
- *Etkili iletişim becerisiyle halkla doğrudan bağlantı kurmuş, düşüncelerini sade ve anlaşılır bir şekilde ifade ederek halkın vizyonunu benimsemesini sağlamıştır.*
- *Cesareti ve kararlılığı, en zorlu şartlarda bile geri adım atmadan liderlik etmesine olanak tanımıştır.*
- *Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin "Kurucu Babası" olmuştur.*

Atatürk'ün Liderlik Özellikleri

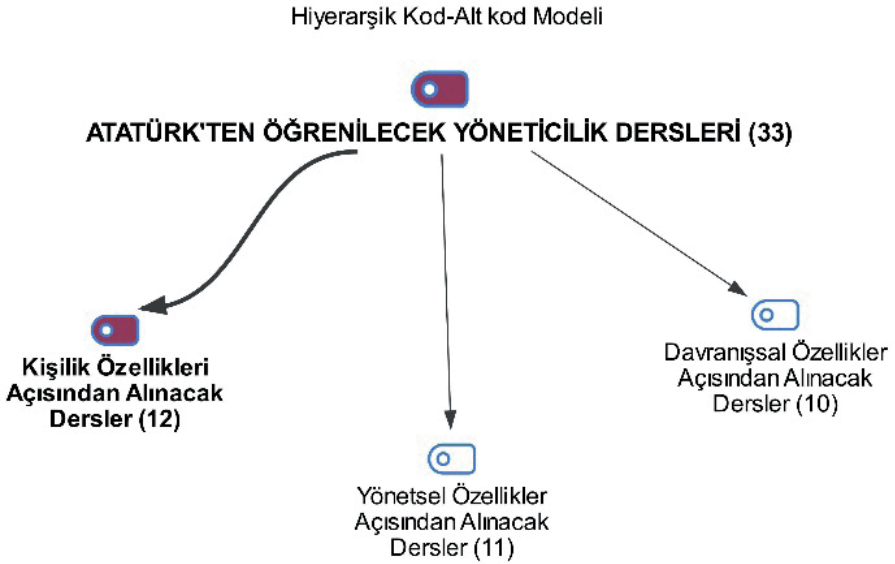
Şekil 4. Atatürk'ün Liderlik Özellikleri

3.5. Atatürk'ten Alınacak Dersler

Çanakkale'deki merkezi yönetimin taşra kuruluşlarının başındaki 16 üst kademe kamu yöneticisi ve akademisyenlere “Atatürk'ten alınabilecek yöneticilik dersleri sizce neler olmalıdır?” sorusu sorulmuştur (Şekil 5). Katılımcılar Atatürk'ten öğrenilecek yöneticilik derslerini üç ana konu başlığı altında irdelemişlerdir. Araştırma genelinde en fazla üstünde durulan konu, yöneticilerin veya liderlerin öncelikle kişilik özellikleri açısından iyi özelliklere ve niteliklere sahip olması gerektiği düşüncesindedir. Atatürk'ün **yöneticilik özellikleri** hakkında yorumlar yapılırken, Atatürk'ün kişilik özelliklerinin tüm yöneticilere rol model olması gerektiği vurgulanmıştır. Katılımcılara göre bir yönetici, kişisel olarak cesur, güzel ahlaklı, kararlı, eğitim bilinçli, gelişime ve değişime açık olmalı ve özellikle de halkın desteğini kazanabilmelidir. Yönetimsel olarak bilime önem vermesi, yöneticilerin alacakları kararlar açısından oldukça önemlidir. Katılımcılara göre bir yönetici yönetsel olarak, yönetim süreçlerini tam ve doğru olarak bilmeli ve uygulayabilmelidir. Değişime kolaylıkla uyum sağlayabilmelidir. Katılımcılara göre şeffaf ve hesapverebilir yöneticiler yönetsel olarak güvenilir kabul edilirler. Diğer taraftan yöneticiler davranışsal olarak her türlü göreve

hazır olmalı, adil kararlar alabilmeli, çalışkan ve aynı zamanda çağdaş bakış açısına sahip olabilmelidirler. Katılımcılara göre disiplin ise başarının anahtarlarından biridir. Bu konuda bir üst kademe kamu yöneticisinin ifadelerine göre: “Yöneticinin vizyonerliği ve geleceği öngörebilme yeteneği, bir liderin stratejik hedefler belirleyerek uzun vadeli planlar yapması gerektiğini gösterir. Kriz yönetimindeki başarısı, liderlerin zorlu koşullarda soğukkanlı ve kararlı kararlar almasının önemini vurgular. Ayrıca, halkla etkili iletişim kurma becerisi, bir liderin fikirlerini açık ve anlaşılır şekilde ifade etmesi ve halkın desteğini kazanması gerektiğini öğretir. Atatürk’ün reformculuğu ve yenilikçi yaklaşımı, değişim süreçlerini cesaretle yönetmenin önemini ortaya koyarken, adalet ve liyakat ilkelerine bağlılığı, bir yöneticinin toplumsal güveni sağlaması açısından kritik bir ders niteliğindedir” diyerek ifade edilirken “gerçek bir devlet adamı olmak” kavramı da vurgulanmıştır.

Atatürk'ten Öğrenilecek Yöneticilik Dersleri

Şekil 5. Atatürk'ten Öğrenilecek Yöneticilik Dersleri

Tablo 2. Kişilik özellikleri, davranışsal ve yönetsel özellikler açısından alınacak dersler

KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN ALINACAK DERSLER	YÖNETSEL ÖZELLİKLER AÇISINDAN ALINACAK DERSLER	DAVRANIŞSAL ÖZELLİKLER AÇISINDAN ALINACAK DERSLER
Cesur ve inançlı olmak	Bilime önem vermek	Devlet Adamı davranışlı olmak
Topluma ilham kaynağı olmak	Yönetim süreçlerini (PÖYED) tam ve doğru uygulamak	Hazırlıklı olmak
“Eğitim Bilinçli” olmak	Analitik, kavramsal, Kartezyen, soyut ve sezgisel düşünebilmek	Yöntemli olmak
Fikirlerini açık ve anlaşılır ifade edebilmek	Çevrede değişen koşulları gözlemleyerek hazırlıklı olmak (Stratejik olmak)	“Görev Bilinçli” ve Göreve hazır olmak
Gelişime ve değişime açık olmak	Kısa, orta ve uzun vadeli planlar yapabilmek	Hukukun üstünlüğüne inanmak ve adaletli olmak
Halkın desteğini tam almak	Kriz yönetebilmek	Güvenilir ve ilkeli olmak
Güzel ahlaklı olmak	Şeffaf ve hesapverebilir olmak	Çağdaş olmak
“Çevre Bilinçli” olmak	Denetimci olmak	Planlı olmak
Dönüşümlü düşünebilmek	Karar verici ve sorun çözücü olmak	Araştırmacı olmak
İletişim kurabilmek	Hukuka uygun hareket etmek	Çalışkan olmak
Kararlı olmak	Stratejik kararlar alabilmek	Sorumluluk sahibi olmak
Karizmatik olmak	Bilgi ve tecrübe sahibi olmak	Disiplinli olmak
Liyakatlı olmak	Durmadan yola devam edebilmek ve yorulmamak	Vizyoner olmak
Öngörü sahibi olmak	Politikalar belirlemek	Akla ve bilime inanmak

4. GEORGE WASHINGTON'IN LİDERLİK ÖZELLİKLERİ İLE İLGİLİ ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu bölümde; George Washington ile ilgili “doküman incelemesi” yapılmıştır. George Washington’ın liderlik özellikleri ile ilgili araştırma bulguları ortaya konulmuştur.

4.1. Bağımsızlık Savaşı’nda George Washington’ın Rolü

Birinci ve İkinci Kıta Kongreleri, Amerikan tarihinde ülke kuruluşu sürecinde önemli birer rol oynamışlardır. Kongre sonuçlarının başarıyla kazanılması tamamıyla George Washington’ın yönetsel açıdan liderlik özellikleri ile ilişkilidir. 5 Eylül-26 Ekim 1774 tarihinde düzenlenen Birinci Kıta Kongresi’nin asıl düzenlenme nedeni, Büyük Britanya’nın uyguladığı baskıcı politikaları (<https://yazikusagi.com>). Artarda sıralanan dayanılmaz yasalar, özellikle İngiliz komutasındaki kolonileri rahatsız etmiş, George Washington başta olmak üzere önemli isimlerden oluşan bir delege grubu Virginia’yı temsil etmeye karar vermişlerdi (Akbaş, 1950). Washington temsil ekibini doğru ve başarılı isimlerden oluşturmuş olması, Birinci Kıta Kongresi’nin başarıyla sonuçlanmasını sağlamış, İngiliz ürünlerinin boykot edilmesi ve koloni haklarının savunulması gibi olumlu kararların alınmasına neden olmuştu. Aynı zamanda Büyük Britanya’ya “Zeytin Dalı Dilekçesi” de yayınlanmış ve ılımlı bir çözüm süreci yaşatılmıştı (Akbaş, 1950).

1775 yılının Nisan ayında ise Lexington ve Concord Muharebeleri başlamış, koloniler kendilerini savaşın içinde bulmuşlardı (Akbaş, 1950). Bu nedenle 10 Mayıs 1775 tarihinde İkinci Kıta Kongresi düzenlenmeye karar verilmiş ve 1 Mart 1781’e kadar kongre toplantılarına devam etmiştir (<https://tr.wikipedia.org>). Birinci Kıta Kongresi’ne katılan Washington yine aynı ekiple İkinci Kıta Kongresi’ne de katılım sağlamıştır. Bu kongrede Kıta Ordusu’nun kurulmasına karar verilmiş ve Washington Başkomutan olarak atanmıştır (Birecikli, 2011). Bu süreçte iyi bir lider olan Washington’ın askeri yönetimde de başarılı olduğu görülmüş ve takdir edilmiştir. Washington, Amerikan mücadelesinin somut bir ruhu olarak kabul edilmiştir. İngiliz asıllı ve aristokrat bir kişilik yapısıyla tüm enerjisini Amerika’nın hizmetine adanmıştır. Amerika’nın kurucu babası olarak yer almıştır.

4.2. Federal Yasa’nın Oluşturulması

Amerikan Bağımsızlık Savaşı 1775-1783 seneleri arasında sürdürülmüştür (Bailyn, 1992). Bu savaş devam ederken Amerika’da bulunan ve İngiltere Kralı’na bağlı on üç (13) koloni, İngiltere’nin baskıcı Damga Pulu Yasası’na, ekonomik baskılarına ve vergilendirme politikalarına dayanmamış, baş

kaldırılmış ve Bağımsızlık Bildirgesi'ni 04.07.1776 tarihinde ilan etmişlerdir (Armitage, 2007). Bildirgenin ilan edildiği dönem, bu on üç (13) koloni ile İngiltere arasındaki savaşın bir yıldır devam ettiği ve Amerikan tarihi açısından siyasi kargaşanın yoğun olduğu bir dönemdir (Döşkaya, 2024). Kolonilerin Amerikan Devrimi'ne bu kadar geç sahip çıkmalarının nedeni bir kısım koloninin İngiliz vatandaşlığından çıkmak istememelerinden kaynaklanmaktadır; başka bir ifadeyle İngiltere'ye sadık ve "Loyalists" olarak adlandırılan koloniler emin olmadan harekete geçmek istememişler ancak aktivistler tarafından da eleştirilmişlerdir (Paine, 1776).

Amerikan tarihi açısından Bağımsızlık Bildirgesi sadece İngiltere'den bağımsızlıklarını ilan ettikleri siyasi bir ayrılık belgesi değildir, aynı zamanda evrensel insan haklarını içeren yapısı ile bir çeşit başkaldırı metnidir. Bu bildirge diğer ülkelerdeki Fransız Devrimi, Haiti Devrimi ve kadın hakları hareketleri gibi çeşitli bağımsızlık hareketlerinin de ilham kaynağı olmuştur (Ellis, 2001; Ferling, 2003; Armitage, 2007). Bağımsızlık Bildirgesi, Amerikan Devrimi'nin hem yasal hem de ahlaki temelini oluşturmuş, Amerikan değerlerini şekillendirmiş, bireysel hak ve özgürlükler savunulmuştur (Döşkaya, 2024).

Dünya tarihinde önemli bir yeri olan bu bildirgenin en önemli vurgularından biri adalettir, çünkü metne göre yasama ve yönetim adaleti sağlamalıdır, sağlamadıkları takdirde halk bu yönetimi değiştirme veya ortadan kaldırma hakkına sahiptir (Becker, 1942; Rakove, 1996; Maier, 1997; Ellis, 2001). Bildirge ile insanların yaşam, özgürlük ve mutluluk ihtiyacı gibi temel haklara sahip olduğu ve hükümetlerin de bu temel hakları korumak için var olduğu savunulur. Bildirge, Bağımsızlık Bildirgesi'nin yazarlarından olan **Thomas Jefferson** tarafından kaleme alınmış, **John Adams**, **Benjamin Franklin**, **Roger Sherman** ve **Robert R. Livingston** 'Beşli Komite' ile birlikte önemli isimlerden oluşan bir komite grubu tarafından incelenmiştir (Maier, 1997; Breen, 2010).

Bağımsızlık Bildirgesi'nin yazıldığı ve kabul edildiği bu süreçte George Washington, Kıta Ordusu'nun başkomutanıydı. Onun bağımsızlık mücadelesindeki en önemli başarısı, aslında kurduğu başarılı Beşli Komite'den de kaynaklanmıştır. Bu aşamada Washington'ın ne kadar **zeki**, **stratejik düşünebilen**, **ileriye gören** ve **doğru kişileri tespit** ederek onlara liderlik yaptığı aşikardır. Örneğin Thomas Jefferson, ülkenin üst kademe yöneticisi olarak Virginia Valiliği, Fransız Büyükelçiliği (1785-1789), Dışişleri Bakanlığı (1790-1793), Amerikan Başkan Yardımcılığı gibi görevlerde bulunmuş, birçok yabancı dil bilen hem bilim insanı hem mucit hem de filozoftur ve Amerika'nın da ilk kurucularından olan başarılı

bir isimdir (Meacham, 2012). Washington'ın Jefferson'ı Beşli Komite'ye seçmesi bir tesadüf değildir.

Washington'ı Atatürk'ten ayıran bir husus vardır; o da insanlar arasındaki eşitlik bakış açısıdır. Bildirgede yer alan “tüm insanlar eşit yaratılmıştır” ifadesindeki insanlar ‘men’ kelimesi, mal sahibi, beyaz ve nitelikli erkekleri anlatmaktadır (Becker, 1942). Tüm insanlar eşit yaratılmıştır derken, siyahilerle beyazları ayırmıştır. Dolayısıyla bildirge, ülkede köleliği sona erdirmemiş veya hakları kadınları da içine alacak şekilde herkese yönelik tasarlanmamıştır (Zagarri, 2007). Atatürk'ün ise kadın erkek eşitliği veya din, dil, ırk adaleti çok farklı bir boyuttadır. Atatürk'e göre çiftçi ile vali arasında, kadın ile erkek arasında bir fark yoktur. Bu nedenle Atatürk kadınlara eğitim hakkı, seçme ve seçilme hakkı, medeni haklar gibi birçok özel yasa çıkartmış ender ve dünyadaki ilk liderdir. Atatürk bir çiftçinin isteğini dikkatlice dinleyen ve sorununu anında çözüme kavuşturan nadir liderlerdendir.

Bildirge ilan edildikten sonra Washington, bağımsızlık mücadelesini bir asker olarak devam ettirmiş ve nihai zaferin kazanılmasında önemli bir liderlik rolü üstlenmiştir. Evrensel ilke sahibi olan Washington, Amerika'nın bağımsız bir ulus olmasının temellerini atmış ve diğer ülkelere de ilham kaynağı olmuştur. 1781'de kabul edilen bu belge ile Washington, yeni ulusun ilk anayasal çerçevesini oluşturmuştur. Bu sebeple de Washington ülkesinde “Ulusun Babası” olarak adlandırılmıştır (Zinn ve Özer, 2005). Washington tüm bu süreçte dürüstlüğü temsilcisi, anayasal düzenin planlayıcısı ve liderliğin kuramsal çerçevesini belirleyen askeri ve siyasi figürü olarak kabul görmüştür.

4.3. Newburgh Mektubu ve George Washington

22 Mayıs 1782 tarihinde kaleme alınan Newburgh Mektubu, 1782 ve 1783 yılları arasında yaşanan iki önemli konu ile ilişkilidir; bunlardan birincisi George Washington'un liderliği, ikincisi ise Amerikan ordusunun içinde bulunduğu zorlu koşullardır (Fowler, 2011). Mektup Albay Lewis Nicola tarafından kaleme alınmış ve George Washington'a yönelik yazılmıştır. Albay Lewis Nicola, 1717-9 Ağustos 1807 tarihleri arasında yaşamış, kariyeri boyunca çeşitli askeri ve sivil görevlerde bulunmuş, İrlanda doğumlu Amerikalı bir subay, tüccar ve yazardı (Clark, 1996). George Washington'ı hoş karşılanmamasına rağmen Kraliyet unvanı almaya çağıran Newburgh mektubunu yazmasıyla tanınmıştır. İrlanda Dublin'de doğan Nicola, On Üç (13) Koloni'ye göç etmeden önce Avrupa'da görev yapan İngiliz Ordusu subaylarındandı. Nicola mektubunda, Amerika Birleşik Devletleri'nin bir Cumhuriyet yerine anayasal bir Monarşi olması ve Washington'un Kral

olmasını önermiştir. Nicola aslında ordunun çok uzun bir süredir maaşlarını alamadığını, Kongre'nin vaatlerini yerine getiremediğini ve Cumhuriyet yönetiminin zayıflıklarını vurgulamış ve önerilerde bulunmuştur. Hatta ordu mensupları Kongre'ye karşı "Newburgh Komplosu (1783)" olarak adlandırılan bir isyan planlamaya başlamıştı (Skeen ve Kohn, 1974). Washington Nicola'nın önerilerini şiddetle reddetti, ordunun siyasi otoriteye bir tehdit oluşturabileceğini düşündü ve mektubu "ülkesi için en büyük felaketlerden biri" olarak adlandırdı (Haggard, 2002). Bu önerinin orduda dolaşmasından büyük rahatsızlık duyduğunu açıkladı. Washington Cumhuriyetçi değerlere önem veren ve sivil üstünlükten yana olan bir liderdi. Tabi George Washington başarılı bir liderdi (Boller, 1954). Bu süreçte ordu mensuplarına öyle bir konuşma yaptı ki, ordu mensupları fren yapmak gereksinimi hissetti. 15 Mart 1783'te subaylara yönelik konuşmasında; ordunun sabırlı olmasını ve sivil otoriteye güvenmesini duygusal bir dille ifade etmiştir (McGurty, 2023). Bu hareket Washington'ın stratejik düşünebilen, sorunları anında çözebilen ve espri ile gerçeği birleştirerek "*Ülkeme hizmet ederken hem gri saçlı hem de nevedeyse kör oldum*" demesi, vatani için ne denli mücadele ettiğini ifade etmiş ve ordu mensuplarının da bunu görmesini sağlayarak takdir toplamıştır (<https://en.wikipedia.org/>). Ordu mensuplarının hareketliliği George Washington'ın liderlik özellikleri ile çözüme kavuşmuş ve sonlandırılmıştır (Whitney, 2007). Bu olan Amerikan devriminin sivil asker ilişkilerindeki önemini yansıtmıştır. 1789 yılında ilk Başkan olan Washington, ülkesinde ilk kez Başkanlık Sistemi'nin temelini atmış, sadece iki dönem yaptıktan sonra, kendi istek ve arzusu ile görevinden ayrılmış ve yaşadığı bölgeye geri dönmüştür. Bu durum Amerikan tarihinde demokratik bir gelenek olarak kalmıştır. Ayrıca Washington, Nicola'nın yazmış olduğu Newburgh Mektubu'na yönelik tavırları ile Cumhuriyetçi değerlere ve sivil otoriteye olan bağlılığını bir kez daha kanıtlamış oldu. Washington, Nicola'nın yazmış olduğu Newburgh Mektubu'na yönelik tavırları ile Amerikan devriminin ideallerini korumuş oldu. Ordu mensuplarının siyasi otoriteye başkaldıramayacağını ve siyasi otoriteye tabi olması gerektiği ilkesini yinelemiş oldu (Clark, 1996). Bu ilke aynı zamanda Amerikan demokrasisinin temel taşlarından bir mirası olarak kabul edildi.

4.4. George Washington'ın Liderlik Özellikleri

George Washington ikinci başkanlık döneminin sonunda tekrar aday olmayacağını açıklamış ve 19.09.1796 tarihinde önemli bir veda konuşması yapmıştır. Bu konuşma zamanla tarihi bir konuşmaya dönüşmüştür, çünkü Washington'ın veda konuşması sadece kendi vatandaşları veya o dönemin

halkı için değil, diğer ülke vatandaşları için de önemli hissedilmiştir. Washington'ın veda konuşması, onun siyasi bir mirası niteliğindedir. Özellikle üst kademe yöneticileri ile ülke temsilcileri, bürokratlar, devlet başkanları, cumhurbaşkanları vd. bilmelidirler ki; tarih tekerrürden ibarettir ve tarihi bilmeyen bir lider, pusulayı okuyamayan bir kaptana benzer. Bu nedenle Amerikan tarihini ve siyasi kültürünü anlayabilmek için, Washington'ın veda konuşmasını iyi irdelemek gerekir.

Washington'ın veda konuşmasında öne çıkan birkaç ana başlık ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi “**Ulusal Birlik ve Bütünlük**” temasıdır. **Ülkenin birlik ve beraberliğinin hassasiyetle korunması gerektiğini** ifade etmiştir. Ülkesinde yaşadığı farklı etnik grupların veya bölgelerin bölünmelerinin tehlikeli olabileceğini söylemiştir. Tarihte de günümüzde de bu konu tüm milletlerin varlıklarını sürdürebilmeleri açısından bir güç ve önem arz eden bir konu olmuştur. Hatta aksi politikalar geliştiren Avrupa ve Rusya zamanında Osmanlı'ya karşı “böl, parçala, yok et” sistematiği ile yüklenmiş ve 19. ve 20. yüzyılda Osmanlı üzerinde çöküşe doğru adım attırmışlardır (Çapan, 2011). Mehmet Akif Ersoy'a göre bir millet yolunu kaybetmeden, aynı amaç ve hedefler uğruna savaşmalı, aynı maddî ve manevî değerler etrafında toplanmalıdır (Özbalcı, 1987). Ancak bu birlik ve beraberlik içinde olursa milletlerin karşısında hiçbir kuvvet duramaz. Türk Milleti, kazandığı zaferini ülkede sağlanan milli birlik ve beraberliğine borçludur. Türkiye Cumhuriyeti'nde bu milli birlik ve beraberlik, Atatürk'ün üstün liderlik özellikleri ile sağlanabilmiştir, çünkü Atatürk Türk Milleti ile özdeşleşmiş bir liderdir. George Washington da ülkesindeki birlik ve beraberliğin sağlanması hususunda “evrensel bir bakış açısıyla” vurgu yapmış, ortak değerler üzerinde uzlaşılması ve bu ortak değerlerin öğrenilip davranışa dönüştürülmesinin gerekliliğini ifade etmiştir (Sparks, 2024).

George Washington'ın 19.09.1796'daki tarihi veda konuşmasında vurguladığı bir diğer konu; “ülkenin siyasi ve ekonomik işleri” ile ilgilidir. Washington ülkesinin siyasi ilişkilerinde mümkün olabildiğince dar (çünkü Avrupa ülkelerinin siyaseti kendi ülkelerine yabancıdır), ekonomik işlerinde ise mümkün olabildiğince geniş çerçevede hareket edilmesini ifade etmiştir (Washington, 1796). Washington'ın veda konuşması büyük bir titizlik ve bilgelikle hazırlanmış, ulusal bütünlüşmeyi önceleyen bir içeriktedir ve onun tarafsızlık politikası, Amerikan dış politikasının alt yapısını da oluşturmuştur.

Veda konuşmasında Washington, “*Siyasi refaha yol açan tüm eğilimler ve alışkanlıklar arasında, din ve ahlak vazgeçilmez desteklerdir*” diye yazdı. Washington'a göre bunlar görevin dayanakları, siyasi refaha yol açan

niteliklerin vazgeçilmez destekleri ve insan mutluluğunun büyük sütunlarıydı. Washington insanlara ahlaki yükümlülüklerini öğreterek ve düzgün siyaset için koşullar yaratarak iyi bir yönetime yardımcı olmuştur (Spalding, 1996).

Veda konuşmasında Washington biraz da olsa halkının gözünde kalıcı olmayı da arzulamış ve ileri görüşlü ve evrensel nitelikte cümleleri kaleme almıştır. Veda konuşmasında genel anlamda ulusal birliğin gerekliliği ve önemi, Anayasa ve hukukun üstünlüğü, siyasi partiler, halkın uygun alışkanlıkları ve eğilimleri, içişlerinde dış etki, uluslararası ilişkiler ve ticari politika hakkındaki tavsiyelerini anlatan bir içerikle hazırlanmıştır (Spalding, 1996). O'nun üstün liderlik özellikleri, alçak gönüllüğü, görev bilinci ve vizyon sahibi oluşu, ülkesinin kuruluş felsefesini oluşturmuştur.

George Washington'ın ölümünden sonra, Kongre Üyesi Henry Lee Amerika'nın ilk Başkanını şu ifadeleri ile anlatmıştır;

“Savaşta birinci, barışta birinci ve yurttaşlarının kalplerinde birinci olan o, özel hayatın mütevazı ve kalıcı sahnelerinde eşsizdi. Dindar, adil, insancıl, ılımlı ve samimi; tekdüze, onurlu ve buyurgan; örneği etrafındaki herkes için o örneğin etkileri kadar öğreticiydi... Her yerde doğru olan ahlaksızlık onun huzurunda titredi ve erdem her zaman onun destekleyici elini hissetti. Özel karakterinin saflığı kamusal erdemlerine parlaklık verdi... İşte ulusumuzun yas tuttuğu adam buydu” (Spalding, 1996).

George Washington, sömürge ve çok mozaikli topluma liderlik yaparak bağımsızlık savaşını kazanmış ve daha sonra da eyaletleri bir araya getirerek, bağımsızlık bildirgesini anayasallaştırarak federal bir devlet yapısı oluşturmuş ve Amerika'nın gelişmesinde önemli roller oynamıştır. Hem siyasi hem de askeri yönetimde başarılı olmuş ve halkı tarafından takdir edilen Amerikan mücadelesinin ruhu ve ulusunun babası olarak adlandırılmıştır. Yapılan doküman incelemesi sonucunda George Washington'a ait tespit edilen liderlik özellikleri Şekil 6'da sıralanmıştır.

George Washington; “Boston Çay Partisi” hareketiyle başlayan “Kurtuluş” mücadelesini “Bağımsızlık Bildirgesi” ile “Kuruluş” aşamasını sürdürmüş ve bu kuruluş “Federal Bildirgeler” ile ortaya konulmuş; Federalist yapıya dayalı bir anayasal sistem kurulmuş ve “Check and Balance” anlayışı ile “Kurumsallaştırma” aşamasının başlangıcı oluşturulmuştur.

Şekil 6. George Washington'ın liderlik özellikleri

5. MUSTAFA KEMAL ATATÜRK İLE GEORGE WASHINGTON'IN LİDERLİK ÖZELLİKLERİNİN KİŞİSEL VE YÖNETSEL AÇIDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Kurtuluş, kuruluş ve kurumsallaştırma mücadeleleri açısından Mustafa Kemal Atatürk ve George Washington'ın liderlik özelliklerinin karşılaştırılması üzerine yapılmış olan bu çalışmada; bilimsel açıdan merak uyandıran “*Mustafa Kemal Atatürk'ün ve George Washington'ın hangi liderlik özellikleri var ki ülkelerinin hem devlet kuruluşlarında hem de devlet kurulduktan sonraki kurumsallaşmasında bu denli etkili ve başarılı olmuşlardır?*” sorusu ile yola çıkılmıştır.

Araştırma “nitel” bir araştırma olup “Doküman İncelemesi” ve “Betimsel Araştırma” yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Yapılan alanyazın taramasından sonra, Atatürk için Türkiye'deki akademisyenlere 10 açık uçlu soru sorulmuş,

saha araştırması için elde edilen nitel verilerde de Atatürk'ün liderlik özellikleri Maxqda programı ile işlenmiş ve bulgular ortaya çıkarılmıştır. George Washington'ın liderlik özellikleriyle ilgili olarak ise “Doküman İncelemesi” yöntemi uygulanmış ve ilgili literatür taranarak George Washington'ın liderlik özellikleri çeşitli belgeler incelenerek ortaya konulmuştur.

Ülkelerinin bağımsızlığını kazanmalarında **lider**, devlet kuruluşunda **önder** ve devlet kurulduktan sonra kurumsallaşmasında **yöneticilik** görevini üstlenen Mustafa Kemal Atatürk ve George Washington farklı zaman dilimi ve coğrafyalarda liderlik özelliklerini ortaya koymuşlardır. Ancak dikkat çekici olan husus şudur; her iki liderin de özellikleri birbirine benzerdir ve ortak kişisel, yönetsel ve davranışsal özelliklere sahiptirler.

Her iki lider de cesurdur ve bu kişisel özellikleri onların birer devlet kurmalarını sağlamıştır. Örneğin Atatürk tarihin akışını değiştiren, ona mührünü vuran veya büyük tehlikelere karşı engel olan ve tarihin nadiren gördüğü bir liderdi (Ortaylı, 2018). O çok güçlüydü. Gücünü sadece ülkenin büyük sorunlarına ve emperyalist güçlere karşı kullandı. Halkı ile daima özdeş oldu. Daima ülkesinin geleceği için daha iyi bir gelecek inşa etmek için cesur adımlar attı. George Washington da cesur bir lider ve askeri yönetimde takdir edilen bir isim oldu. Amerikan mücadelesinin somut ruhu olarak adlandırıldı. Her şeye ve herkese rağmen adaleti cesurca savundu ve ülkesinde adaletin temsilcisi oldu.

Her iki lider de zekidir. Araştırmanın merak edilen sorularından biri de “Liderlik doğuştan gelen bir yetenek midir yoksa eğitimle kazandırılan bir beceri midir?” sorusuydu. Bu soru da yüzyıllardır bilim insanlarının üzerinde durduğu ve tartışmaya açık bir sorudur ve cevabı açık değildir. Doğuştan lider yapıları insanlar, büyüdüklerinde çevresel anlamda nitelikli alanlarda bulunmamış, iyi eğitim almamış veya duygusal zekâ açısından yeterince geliştirilmemişse ileride iyi bir lider olamayabilirler. Diğer taraftan bilim, yöneticiliğin okulu olduğunu ve yöneticilerin yetiştirilebileceğini hatta yetiştirildiğini ifade ederken, liderlik okullarının olmayışı tartışma konusudur. Bir diğer açıdan liderlik okulları olsaydı, doğuştan gelen bir liderlik yeteneğimiz olmasaydı, eğitim ile liderlik özelliği kazandırılabilir miydi? Tabii araştırma kapsamında hem Atatürk'ün hem de Washington'ın zeki olmalarının yanında dahi ve bilge kişiliklere de sahip oldukları anlaşılmıştır. Bilgelik, insan davranışı ve anlayışı ile ilgili bir niteliktir ve yaşam deneyimi az olan kişilerin de kolayca ulaşamayacağı bir sezgidir (Yavuzer, 2015). Lakin genç yaşlarına rağmen her iki lider de başarılı liderlikleri sayesinde bilge kişiler olarak adlandırılmışlardır. “Öğrenmek, yeteneği yener eğer yetenek çalışmıyorsa” öz sözü liderlik de doğuştan

gelen yetenekle eğitimle işlenmedikçe ve öğrenme geliştirilmedikçe tek başına bir anlam ifade etmediğini ortaya koymaktadır.

Her iki lider de devletçidir. Devletçilik toplumların ihtiyaçlarını karşılayan, sosyal, ekonomik ve beşeri kalkınmasına destek olan bir politik uygulamadır. Bu uygulama toplumların gerçekleri üzerine inşa edilmiştir. Atatürk daha 1922 yıllarında Devletçilik kavramını ilke olarak benimsemiş, milli ihtiyaçların gerekli olduğu durumlarda da devleti göreve davet etmiştir. “*Milletin iradesi, Devletin idaresi*” anlayışından yola çıkarak Devletçilik devlet otoritesinin ve yetkilerinin artması, genişlemesi, kamu hizmet ve faaliyetlerinin yayılması anlamına gelmektedir. Bu nedenle her iki lider de ülkelerinin kuruluşunda ve kurumsallaşmasında Devletçilik ilkesini benimsemişlerdir. Washington’ın ortak değerlerle uzlaşan Devletçilik yapısı ve ulusal bütünleşme çağrıları, bugünün Amerikasının da merkez anlayışlarından biridir.

Her iki lider de evrensel ilkelidir. Atatürk ve Washington toplumdaki her kesimi dinleyen, uzlaşmacı, gelişimci, kararlarını alırken sadece bugünü değil yarınları da göz önünde bulunduran sürdürülebilir işlere imza atan ve evrensel bakış açısına sahiptir liderlerdir. Daima gelecek nesillere göre adım atmışlardır. Örneğin Atatürk kadın erkek ayrımı, fakir zengin ayrımı asla yapmamış, her zaman refahın iyileştirilmesi için adım atmıştır. Atatürk döneminde, Meclisteki kadın milletvekili oranı ile dünya ortalamasının üstünde ve kadınlarına seçme ve seçilme hakkı tanıyan ülkeler arasında ise dünyada birincisidir (Yüceer, 2008). Washington da evrensel değerlere önem vermiş olan bir liderdir, özellikle Bağımsızlık Bildirgesi’nde Washington evrensel insan haklarının vurgulanmasını sağlamıştır. Kendisine Krallık Payesi verilmesi teklifine karşı çıkmış ve Cumhuriyet’e olan inancını Demokrasi ile pekiştirmiştir.

Her iki lider de mücadelecidirler ve görev bilinci ile yorulmak nedir bilmemişlerdir. Mücadeleci insanlar asla verilen göreve “hayır” demeyi bilmeyen insanlardır. Atatürk de Washington da halkı veya komutanları tarafından addedilen hiçbir göreve hayır demişlerdir. Barış ve istikrar için, uluslararası diplomasiyi en başarılı şekilde yönetmişler, toplumlarının refahı için gerekli kritik kararları almışlardır. Bu tip liderler çalışmaktan yorulmadıkları için, ülkelerinin ekonomik, siyasi ve toplumsal başarıları onların en büyük mutlulukları ve ödülleri olmuştur. George Washington’ın uluslararası ilişkilerdeki tarafsızlık politikası günümüz Amerikan siyasetinde hala devam etmektedir. Onurlu ve cesur Türk toplumu ise daima Atası ile birlikte mücadele vermiş, canlarını hiçe sayarak cepheden cepheye bilerek ve isteyerek şehit olmuşlardır. “*Vatan bir bütündür, parçalanamaz*”. Atatürk

tarihe “ sadece sokaklara verilecek isimle değil”, Türk Milletine şanlı tarih yazdırmayı hedeflemiş ve bunu da başarmıştır.

Her iki lider de dürüst ve güzel ahlaklıdır. Hem Atatürk hem de Washington dine ve ahlaki değerlere önem vermişlerdir. Adnan Nur Baykal’a göre: “*Ne kadar parlak ve göz alıcı olsa da bir hayal peşinde koşmaktansa, gerçek ile uğraşmayı tercih ederim. Bu gerçek hiç de parlak görünmese de. En çetin zorluklarla çevrili olsa da*” diyen Atatürk için bir gün Ankara veya İstanbul için “Atatürk” adının verilmesi uygun görülmüş ve konuyla ilgili bir kanun teklifi hazırlanmıştır. Ancak Atatürk tasarımı okur okumaz; arkadaşlarına: “*Bir adın tarihte kalması ve ağızlarda söylenmesi için, şehirlilerin temellerine sığınmak şart değildir. Tarih zorlamayı sevmeyen nazlı bir peridir. Fikirleri tercih eder ve yüceltir*” demiştir. Üstün vasıflı liderler, dürüst ve güzel ahlaklı olan liderler, bu tip şatafata önem vermezler. Hizmetlerinin tamamını halk için yaparlar ve bunun da karşılığını beklemezler.

Her iki lider de vizyonerdir ve stratejik düşünebilen liderlerdir. Olacakları önceden görüp, önlemlerini önceden ve öngörülü olarak planlamışlardır. Liderlik, sadece bir özellikte çok iyi olmak değil, bütün özelliklerin toplamında iyi olmak ve karizmasıyla bu özellikleri kendine özgü bir şekilde bütünleştirmektir (Baykal, 1999). Atatürk de Washington da aslında hem liderlik hem de yöneticilik özelliklerini üzerinde toplamış nadir isimlerdendir. Sezgisel bakış açıları, çevresini izlemesi, çok okumaları ve araştırmaya yönelik karar odaklı olmaları planlayıcı kişilik yapılarıyla sihirli liderlerden oldukları ifade edilebilir. Celal BAYAR anlatıyor: “Eskişehir’e giderken, Atatürk treni durdurmuş ve şeker fabrikasının hangi bölgeye nereye kurulacağını sormuştur. Celal Bayar şehrin dış bölgesinde bulunan ve ucuz satılan arazilerden satın almak ve fabrikayı o bölgeye yerleştirmektir. Lakin Atatürk tam tersini istemiştir; “Fabrikayı Şimendifer güzergahına kurmalıyız, çünkü halkın yoğun olarak kullandığı bu yolda gelip giderken fabrikayı görürler ve kuvve-i maneviyeleri yükselir!” demiştir. Bu bir vizyondur; Atatürk fabrikayı oraya kurdurarak halkın güvenini ve desteğini almış, yapılan hizmetleri de halkına sunmuş oluyordu (Baykal, 1999).

Her iki lider de mütevazıdır. Liderlerin yaşamları boyunca söylenen iltifatlardan çok, vefatlarının akabinde arkalarından söylenenlerin kıymeti de büyük olur. Hem Atatürk’ün hem de Washington’ın hem yaşarlarken yüzlerine hem de öldüklerinde arkalarından söylenen sıfatlar önemlidir ve bu iki lidere ortak söylenen sıfatlardan biri de onların mütevazı olduklarıdır. Alçakgönüllülük ve mütevazılık onlarla özdeşleşmiş sıfatlardır. Örneğin Cumhuriyet’in 12. yıldönümü için tören alanlarında kullanılmak üzere bazı pankartlar hazırlanıyordu. Hazırlanan pankartlarda; “*Atatürk bu*

milletin en yükseğidir, Türk Milleti asırlardan beri bağrından bir Mustafa Kemal çıkardı, Atatürk en büyüğümüzdür..” yazıyordu. Atatürk’ten de bu pankartların hazırlanması ve bastırılması için izin alınacaktı. Atatürk tüm pankartları okudu ve hepsinin üzerini çizdi. Buraya “*Atatürk bizden biridir!*” yazınız dedi. Washington da halkı tarafından çok sevilen ve saygı duyulan bir isimdi. George Washington’ın ölümünden sonra, Kongre Üyesi Henry Lee “*Amerika’nın ilk Başkanını savaşta birinci, barışta birinci ve yurttaşlarının kalplerinde birinci olan o, özel hayatının mütevazı ve kalıcı sahnelerinde eşsizdi..”* ifadelerine yer vermişti.

Her iki lider de öğreticidir. (Eğitim bilinçlidir) Kendi bilgilerini paylaşmayan her şeyi sadece ben bileyim ve öğreneyim diyen lider olur mu? Olmaz elbette. Her lider öncelikle kendisini, sonra çevresindeki vatandaşlarını, askerlerini, komutanlarını, yöneticilerini eğitmeli ve bilgilerini ekipleriyle paylaşıp öğretici olmalıdır. Bahçe Mimarı Mevlut Baysal Çankaya Köşkü’nde köşkün bahçesini yaparken yaşadığı bir olayı anlatıyor; “Bir gün Atatürk, yaveri ve ben bahçede dolaşıyorduk. Çok ihtiyar ve geniş bir ağacın Atatürk’ün geçeceği yolu kapattığını gördük. Ağacın bir yanı dik bir sırt, diğer yanı suyu çekmiş bir havuzdu. Ata havuz tarafındaki kısma yaslanarak karşı tarafa geçti. Derhal atıldım “Emrederseniz derhal keselim Paşam” dedim. Paşa biran yüzüme baktı ve sonra: “Yahu dedi. Sen hayatında böyle bir ağaç yetiştirdin mi ki keseceksin!”. Atatürk böyle “Çevre Bilinçli” bir liderdi; kızmadan, eleştirmeden sadece doğru olana işaret ediyordu. Bu anekdottan Atatürk’ün ne denli çevre bilinçli bir lider olduğunu da anlıyor ve çevresindekilere de bu bilinci aşıladığını görüyoruz. Atatürk eğitime önem veren, cehalete düşman biriydi (Ortaylı, 2018:427).

Her iki lider de esprilidir. Güzel espri yapabilmek aklını kullanabilen zeki insanlara has bir özelliktir ve her iki lider de esprileri ile karşı tarafa tam olarak arzu ve isteklerini, karşı tarafın yapması gerekenleri espri ile anlatabilmişlerdir. Atatürk dostlarına takılmayı seven, başından geçen bazı serüvenleri biraz da çeşitlendirerek anlatmaktan keyif alan bir liderdi (Uzun, 2009). Washington da esprili ve nüktedan bir kişilikti, hatta bu kişilik yapısı ülkesinin askeri bir kriz anında işe yaramıştı. 1783 yıllarında Newburgh Komplosu olarak bilinen ordunun ayaklanmaya başladığı bir süreçte Washington “Ülkeme hizmet ederken hem gri saçlı hem de neredeyse kör oldum” diyerek ordusunun geri adım atmasını sağlamıştır. Tarih bazen tatlı bir dilin, bazen içten duygu ve davranışların ve bazen de böyle samimi bir esprinin ayaklanmaları dahi durdurabilecek güçte olduğunu kanıtlamıştır.

Sonuç olarak her iki lider de olağanüstüdür. Her iki lider ile ilgili çıkarılabilecek çokça özellik tespit edilebilir, ancak yapılan araştırma

sonucunda anlaşılmaktadır ki; güzel ahlaklı ve doğru-dürüst kişiler, cesur olanlar, zeki olanlar, yükseldikçe daha mütevazı davrananlar, geleceği görebilen iyi analiz yapabilenler, çevresine rol model olabilen, eğitici-öğretici niteliğe sahip olanlar ve en önemlisi de mücadeleci ruha sahip olanlar iyi birer liderdirler. Sözlerine güven duyulan, arkalarından sorgusuzca ilerlenen liderler olağanüstü liderlerdir. Adaletin baş savunucusu, liyakat sahibi, açık, mütevazı, vatansever, disiplinli, çalışkan ve hesapverebilir liderler daima halklarının kalplerinde birer kahraman olarak yaşamaya devam edeceklerdir. Washington'ın Veda Konuşması yaptıktan sonra görevinden kendi isteğiyle ayrılıp, yaşadığı bölgeye çiftçiliğe geri dönmesi de onurlu bir yaklaşımdır. Halkın sizi takdir edebilmesi için ulusunuza, vatandaşlarınıza, değerlerinize sahip çıkmalısınız. Yüz (100) yılda bir gelen üstün liderlerin kişisel, yönetsel ve davranışsal özellikleri, yeni nesil liderlerin yolunu aydınlatan bir ışık bir ses olmalıdır.

Tablo 3. Mustafa Kemal Atatürk'ün ve George Washington'ın Kurtuluş, Kuruluş ve Kurumsallaştırma Mücadelelerindeki Liderlik Özellikleri

DÖNEMLER	KRİTERLER	M.K. ATATÜRK	G. WASHINGTON
Kurtuluş Mücadelesinde Liderlik Özellikleri	Cesur ve inançlı olmak	✓	✓
	Topluma ilham kaynağı olmak	✓	✓
	Fikirlerini açık ve anlaşılır ifade edebilmek	✓	✓
	Görev bilinçli ve göreve hazır olmak	✓	✓
	Yöntemli olmak	✓	✓
Kuruluş Mücadelesinde Liderlik Özellikleri	Halkın desteğini tam almak	✓	✓
	Kararlı olmak	✓	✓
	Durmadan yola devam edebilmek ve yorulmamak	✓	✓
	Karar verici ve sorun çözücü olmak	✓	✓
	Şeffaf ve hesapverebilir olmak	✓	✓

Kurumsallaşma Mücadelesinde Liderlik Özellikleri	Öngörü sahibi olmak	✓	✓
	Politikalar belirlemek	✓	✓
	Stratejik kararlar alabilmek	✓	✓
	Hukuka uygun hareket etmek	✓	✓
	Gelişime ve değişime açık olmak	✓	✓

6. Sonuç ve Öneriler

Ülkelerinin kurtuluş, kuruluş ve kurumsallaşmasında önemli adımlar atarak, milletlerinin kalplerinde önemli yer tutmuş olan liderleri tanımak, o ülkenin kuruluşundan modernleşme sürecine kadar olan çabayı anlamak anlamına gelir. Tarih bilmek önemlidir. Bilim insanlarına göre tarihi önemsemeyen veya öğrenme çabalamayan insanlar, attıkları her adımda tarihe dayalı bilgilerle hareket etmek zorunda kalırlar. Bu nedenle özellikle üst kademe kamu yöneticilerinin bazı önemli liderleri, yaşamışlıklarını ve mücadelelerini iyi anlamak zorundadırlar. Liderler her zaman ülkelerinin dönüm noktalarında rol oynamış isimlerdir. Atatürk ve Washington da ülkelerinin tarihlerinde önemli dönüm noktalarına imza atmış ve halklarına rol model olmuş liderlerdir. Böyle önemli liderleri araştırmak, bizlere tarihsel bilinç kazandırırken, aynı zamanda tarihi olayları ve yaşanan zorlu süreçleri de doğru bir şekilde anlamamızı sağlar. Bu içerikteki bir bilimsel araştırmayı okumak, okuyanı bireysel olarak geliştirirken, toplumsal olarak da bilinçlenmemize yardımcı olmaktadır. Liderlik ve yöneticilik becerileri, onların stratejik kararları nasıl aldıklarını, kişisel, davranışsal ve yönetsel olarak nasıl hareket ettiklerini anlayarak öğretilmektedir. Rol model liderler, üst kademe kamu yöneticilerine ilham verirler ve onları cesaretlendirir. Toplumsal değişimi cesurca atılan adımlarla başaran liderler, yöneticilerin yönetsel motivasyonlarını geliştirir.

Atatürk ve Washington gibi önemli liderleri okumak, onların yaşam öykülerini bilmek, kişisel ahlak düzeylerini görmek, doğru ve dürüst tutumlarını anlamak, mücadelelerindeki sorun çözme ve karar süreçlerini araştırmak özellikle günümüz ve gelecek üst kademe kamu yöneticileri açısından bir başucu rehber özelliğindedir. Her iki lider de ülkelerinin kurtuluşlarından, kuruluşlarına ve kurumsallaşmalarından bugünlere dek halkları tarafından örnek görülen, ülkelerinde adeta ileriye ve medeniyeti işaret eden pusula niteliğindedirler. Yusuf Has Hacib'e göre; "*İnsanlara faydalı ol, faydasız kimse*

diriler arasında bir ölüdür. Başkalarına faydalı olan insan, insanların başıdır.” demiştir (Has Hacıp, 2008:685-687). Hem Atatürk hem Washington insanlara insanoğluna faydası olmuş önemli liderlerdir. Mustafa Kemal Atatürk, emperyalist devletlerce yıkılmış Osmanlı'nın hayatta kalabilmiş damarlarından “Kurtuluş Savaşı” sonunda yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurmuş ve bu devletin kurumsallaşmasında ve modernleşmesinde önemli roller üstlenmiştir. George Washington ise sömürge ve çok mozaikli toplumlara liderlik yaparak bağımsızlık savaşını kazanmış ve daha sonra da eyaletleri bir araya getirerek, Bağımsızlık Bildirgesi'ni anayasallaştırarak federal bir devlet yapısı oluşturmuş ve Amerika'nın gelişmesinde önemli roller oynamıştır. Mustafa Kemal Atatürk ve George Washington hem ülkelerinin bağımsızlığını kazanmalarında lider hem devlet kuruluşunda önder, hem de devlet kurulduktan sonra kurumsallaşmasında yönetici olmuşlardır.

Yapılan araştırma sonucunda Atatürk ve Washington'ın da liderlik özellikleri gözönünde bulundurularak günümüz ve gelecek üst kademe kamu yöneticilerine öneriler şunlardır:

- ✓ Analitik ve kavramsal düşünebilen olunuz,
- ✓ Akla, bilime ve eğitime önem veriniz,
- ✓ Cesur ve kararlı olunuz,
- ✓ Çalışkan ve disiplinli olunuz,
- ✓ Çözüm odaklı olunuz,
- ✓ Eğitim bilinçli olunuz,
- ✓ Devletçi ve adaletli olunuz,
- ✓ Doğru, dürüst ve ahlaklı olunuz,
- ✓ Doğru, hızlı ve stratejik kararlar veren olunuz,
- ✓ Görev bilinçli ve fedakâr olunuz,
- ✓ Güvenilir ve inançlı olunuz,
- ✓ İletişime ve eleştirilere açık olunuz,
- ✓ İnsan ve kamusal hizmet odaklı olunuz,
- ✓ İşbirlikli ve destekleyici olunuz,
- ✓ Mükemmeliyetçi ve müteşebbis olunuz,
- ✓ Mütevazı ve kibirden uzak kendini bilen olunuz,
- ✓ Sevilen ve örnek görülen (rol model) olunuz,

- ✓ Vizyoner ve stratejik olunuz,
- ✓ Sezgisel düşünebilen olunuz,
- ✓ Yeniliklere ve gelişime açık olunuz.

Araştırmaya “*Liderlik doğuştan gelen bir yetenek midir yoksa eğitimle kazandırılan bir beceri midir?*” sorusuyla başlanmış ve konuyla ilgili alanyazın literatür taraması yapılmıştır. Atatürk ve Washington örneklerinde de görüldüğü gibi her iki lider de doğuştan gelen bir karizmaya sahiptir ve çevresindeki kişileri kolaylıkla ikna edebilmişlerdir. Ancak, ilerleyen süreçte hem Atatürk’ün hem de Washington’ın aldıkları eğitim ile liderlik becerileri gelişmiştir. Örneğin Atatürk’ün çok fazla not alarak kitap okuması, yazması, dayısının çiftliğinde iş odaklı büyümesi, başarılı öğretmenlerden eğitim alması, iyi okullarda okuması, çevresinde daima sözlerini dinletebilmesi, zeki olması gibi etkenlerle Atatürk dünyanın yüz yılda bir ortaya çıkan en başarılı liderlerinden biri olarak tarihte yerini almıştır. Washington ise zengin bir ailede yetişmiş, iyi okumuş, çiftlik işlerinde yönetimi ve liderliği öğrenmiş, genç yaşta haritacılık ve arazi ölçümlerine ilgi duymuş, bazen küçük bazen büyük hesaplamalarla stratejiyi öğrenmiş, kendisini özellikle analitik düşünmede geliştirmiş, hayatı boyunca daima disiplinli çalışmış hem askerleri hem de halkı tarafından örnek alınmış, sözü dinlenmiş, takdir edilmiş, kendisini hizmetkar ve fedakar olarak tanımlayan, sabrın ve azmin temsilcisi, dünyanın en saygın liderlerinden biri olmuştur. Tüm bu nedenlerden dolayı liderlik hem doğuştan gelen bir yetenek hem de eğitimle geliştirilen bir beceridir.

Devlet kurallar ve kararlarla yönetilir. Bu yönetim geleneklerle oluşturulur. Yönetimi oluşturmak bir liderlik, yürütmek ise yöneticiler vasıtasıyla gerçekleşir. Günümüz ve gelecek üst kademe kamu yöneticileri meslek yaşamlarında başarılı birer lider olmak istiyorlarsa, yaşamlarını topluma ve toplumun kamusal alanlarına hizmet etmekle geçirmelidirler. Kriz dönemlerinde doğru olanı yapma cesaretini göstermelidirler ve tek başlarına değil takım arkadaşları ile birlikte başarmalıdır. Daima doğru, dürüst ve güzel ahlaklı olmalıdırlar. Bir yandan kendilerini geliştirirken bir yandan da ekip arkadaşlarını yetiştirmelidirler.

Liderlik özellikleriyle doğulabilir ancak “dünya lideri” olabilmek ve tarihe imza atabilmek için, nitelikli eğitimlerden geçmek, okumak, öğrenmek, kendini sürekli geliştirmek, güvenilir ve saygın olmak, kişisel, yönetsel ve davranışsal açılardan da donanımlı olabilmeyi gerekir.

Tarihsel olguları ve kişileri incelerken “hayran veya düşman olmadan” objektif kriterlere göre zaman ve mekan değişkenlerini dikkate alarak

yorumlamak bilimsel bir bakış açısidir ve bu araştırmada bu anlayış izlenmiştir.

Genç araştırmacılara “araştırma konu önerileri şunlardır:

- Dünya milletlerinin kurtuluş, kuruluş ve kurumsallaşmasında önemli rol oynamış diğer liderlerin araştırılması,
- Türk yönetim tarihinde önemli roller üstlenmiş Defterdar Sarı Mehmet Paşa, Koçi Bey, Keçecizade Fuat Paşa, Mithat Paşa, Halil Rifat Paşa vd. araştırılması,
- ABD (USA) Federal Devlet Yapısı ve Anayasası'nın araştırılması,
- “İşi ehline vermedikçe kıyameti bekleyiniz” hadisi gibi “yönetimde önsözler” araştırması,
- Geleceğin liderleri ve yöneticilerinde olması gereken özelliklerin araştırılması.

Kaynakça

- Akbay, M. (1950). Amerika Birleşik Devletlerinin Anayasa Tarihi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1), C:7, S:1-2, s.446-493.
- Aktan, C. C. (2011). Organizasyonlarda Değişim Yönetimi: Değişim Mühendisliği. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 67-78.
- Armitage, D. (2007). *The Declaration of Independence: A global history*. Harvard University Press.
- Bailyn, B. (1992). *The ideological origins of the American Revolution*. Harvard University Press.
- Baykal, A. N. (1999). *Mustafa Kemal Atatürk'ün Liderlik Sırları*. Hümanist Kitap: İstanbul.
- Baykal, A. N. (2019). *Mustafa Kemal Atatürk'ün Liderlik Sırları*. Hümanist Kitap. 27. Baskı. ISBN: 978-605-9905-29-9.
- Becker, C. L. (1942). *The Declaration of Independence: A study in the history of political ideas*. Harcourt, Brace and Company.
- Birecikli, İ. B. (2011). Amerika'nın Kuruluşu ve ABD-Avrupa ilişkileri (1776-1876). *ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı*, 81-103.
- Boller, P. F. (1954). Washington and Civilian Supremacy. *Southwest Review*, 39(1), 9-23.
- Breen, T. H. (2010). *American insurgents, American patriots: The revolution of the people*. Hill and Wang. Brief biography of Jefferson. Thomas Jefferson Foundation. Monticello. <https://www.monticello.org/thomas-j>
- Can, H. (2001). *Yönetim Bilimi ve Tarihçesi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Clark, H. (1996). *All Cloudless Glory: The Life of George Washington: Making a Nation* (Vol. 2). Regnery Publishing.
- Cooper, R. K., ve Sawaf, A. (2003). *Liderlikte Duygusal Zekâ, Sistem Yayıncılık*, 1. Baskı, Ankara. ISBN: 975-322-134-7.
- Çapan, Ö. G. F. (2011). Mehmet Âkif Ersoy'da birlik ve beraberlik fikri. *Kİ-TABI*, 99.
- Çetin, M. ve Kırıl, B. (2023). Yönetici ve Öğretmen Perspektifinden Eğitim Örgütlerindeki Mesleki Hırs. *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(3), 1689-1707.
- Çetin, N. G. ve Beceren, E. (2007). *Lider Kişilik: Gandhi*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (5), 111-132.
- Döşkaya, F. Ç. (2024). Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin Arka Planı ve Analizi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11(6), 4727-4745.
- Duman, M. Ç. (2020). Yöneticilerin İnsan İlişkileri Becerisi Üzerine Bir İnceleme. *Malatya Turgut Özal Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(2), 23-45.

- Ellis, J. J. (2001). *Founding brothers: The revolutionary generation*. Vintage Books.
- Erdemir, Y. D. D. E., ve Koç, A. G. D. U. (2009). Bilgiyi Yönetmek Mümkün Mü? Eleştirel Yönetim Çalışmaları Çerçevesinde Bilgi Yönetim. Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 4(2), 155-166.
- Erkul, H. (2012). *Eğitimden Kamu Yönetimine*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Ferling, J. (2003). *A leap in the dark: The struggle to create the American Republic*. Oxford University Press.
- Fowler Jr, W. M. (2011). *American crisis: George Washington and the dangerous two years after Yorktown, 1781-1783*. Bloomsbury Publishing USA.
- Haggard, R. F. (2002). The Nicola affair: Lewis Nicola, George Washington, and American military discontent during the revolutionary war. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 146(2), 139-169.
- Has Hacib, Y. (2008). Kutadgu Bilig. (çev. R. R. Arat). S:685-687, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Hogan, R. ve Hogan, J. (2009). High Potential Candidate Assessment Report. Tulsa: Hogan A.S. *İstanbul: Kaknüs Yayınları* 231.
- https://en.wikipedia.org/wiki/Newburgh_letter
- https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0kinci_K%C4%B1ta_Kongresi
- <https://yazikusagi.com/birinci-kita-kongresi/>
- Karal, E. Z. (Ed.). (1969). *Atatürk'ten Düşünceler*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kavrakoğlu, İ. (1998), *Toplam Kalite Yönetimi*, Kalder Yayınları, İstanbul.
- Kingir, S. ve Şahin, M., (2005). *Örgütsel Davranış Boyutlarından Seçmeler İçinde: Yönetici ve Liderlik*, (Editör: Mehmet Tikici), Ankara: Nobel Yayın.
- Linck, A. J. (2019). *With A Luck: The Role Of Luck in The Relationship Between Ambition and Career Success* (Unpublished Doctoral Dissertation). Monash University, Australia.
- Machiavelli, N. (1997), *Prens (Hükümdar)*, Alkım Yayınevi, Ankara.
- Maier, P. (1997). *American scripture: Making the Declaration of Independence*. Vintage Books.
- McGurty, M. S. (2023). *George Washington Versus the Continental Army: Show-down at the New Windsor Cantonment, 1782-1783*. McFarland.
- Meacham, J. (2012). *Thomas Jefferson: The art of power*. Random House.
- Ortaylı, İ. (2018). *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*. ISBN: 978-975-2430-29-7. Kronik Kitap, İstanbul.
- Özbalcı, M. (1987). *Batılılaşma Gayretlerimiz ve Mehmet Akif Ersoy*. Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty, 2(1), 190-221.
- Özdemir, D. ve Fakültesi, A. V. U. E. (2017). *Siyaset Sosyolojisi*.

- Paine, T. (1776). Common sense. <https://loveman.sdsu.edu/docs/1776ThomasPaine.pdf>
- Puccio, G. J. ; Murdock, M.C. ; Mance, M. (2007). Creative Leadership: Skills That Rakove, J. N. (1996). Original meanings: Politics and ideas in the making of the Constitution. Knopf.
- Ramazanoğlu, F. ve Bahçeci, B. (2006). Örgütlerde Vizyon ve Misyon Kavramı. Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi, 5(1), 52-56.
- Sarıнай, Y. ve Türkiye Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (2003). *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk, 1916-1922*. Ankara.
- Skeen, C. E., ve Kohn, R. H. (1974). The Newburgh conspiracy reconsidered. *The William and Mary Quarterly: A Magazine of Early American History*, 273-298.
- Spalding, M. (1996). George Washington's farewell address. *Wilson Quarterly*, 20, 65-71.
- Sparks, J. (2024). The Life Of George Washington. Bod-Books On Demand.
- Tekin, S. (2010). Sihirli Liderler. 2. Baskı. Kumsaati Yayınları. ISBN:978-605-392-041-0.
- Uslu, Y. D. (2011). Örgütlerde Yönetmel Etkinliğe Ulaşmada Yeni Bir Yaklaşım: Yaratıcı Liderlik. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 11(22), 419-444.
- Usta, A. (2012). Sorunsaldan Sonuçlara Bilimsel Araştırma Süreci: Bir Araştırma Raporu Modeli Örneği. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 3(5), 135-161.
- Uzun, H. (2009). Çeşitli Yönleriyle Atatürk. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(2), 1226-1249.
- Washington, G. (1796). Farewell address. *September*, 17(1796), 173.
- Whitney, G. (2007). George Washington, the greatest man.
- Yavuzer, H. (2015). Üçüncü bahar: Yaşlılık, bilgelik ve ölüm. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platformu*, 36, 6-9.
- Yelboğa, A. (2006). Kişilik Özellikleri ve İş Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.
- Yüceer, S. (2008). Demokrasi yolunda önemli bir aşama: Türk kadınına siyasal haklarının tanınması. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(14), 131-151.
- Zagarri, R. (2007). *Revolutionary backlash: Women and politics in the early American Republic*. University of Pennsylvania Press.
- Zinn, H. ve Özer, S. S. (2005). *Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi: 1492'den Günümüze*. İmge Kitabevi.

